

A BOGYÓSOK TERMESZTÉSFEJLESZTÉSÉNEK FAJTAIGÉNYEI

PORPÁCZY ALADÁR

GYDKI Kutatóállomása, Fertőd

A bogyógyümölcsűek termesztéséhez, friss vagy feldolgozott állapotban történő exportjához fontos népgazdasági érdekek fűződnek. Ennek ellenére a ma még nagyrészt kézzel szüretelt bogyógyümölcs-fajok termőterülete az utóbbi időben csökkenő tendenciát mutat és ez arányban áll a mezőgazdasági munkaerő elvándorlással. A visszaesés mértéke attól függ, hogy a faj gépi szüretelése megoldott-e vagy közel áll ahhoz. Ezért a géppel szüretelhető ribiszke és köszméte területcsökkenése megállt, az egyelőre kézzel szedhető málna esetében ez mintegy 20 százalék, a szamóca esetében meghaladja a 30 százalékot 1970-hez viszonyítva.

A leszűkült termőterület ellenére is nagyrészt teljesíteni tudtuk a népgazdasági tervek mennyiségi és minőségi előírásait, amelyben nagy szerep jutott a korszerű fajtáknak.

Az utóbbi évtizedben a bogyógyümölcs-termesztés is korszerűsödött és ezt a fejlődést három alapvető tényező jellemzi.

1. Korszerű, magas biológiai értékű, vírusmentesített fajták termesztésbe vonása és potenciális termőképességük minél teljesebb realizálása.
2. A gépek fokozottabb használata.
3. A különböző vegyszerek kiterjedtebb alkalmazása.

A fajtákkal szemben támasztott követelmények

A termelés biológiai oldalával a fajtával szemben támasztott igények között aláhúzott jelentőségű a termőképesség és termésbiztonság fokozása, az egységnyi területre eső hozam növelése. A termésátlagok emelése különösen fontos a jövedelmezőség javítására és a betakarító gépek veszteségének ellen-súlyozására. Ez utóbbi két részből tevődik össze, a bokron maradt és földre hullott termésből, valamint a betakarított termés feldolgozásra alkalmatlan hányadából. A termőképesség javításához a fajta más tulajdonságai is hozzájárulnak, többek között rezisztenciája, termésösszetevőinek alakulása, jó termékenyülése, együtt érése, termőhelyhez alkalmazkodása, fagytűrése stb.

A gépesítés és a kemizálás újabb differenciált igényeket támaszt a fajtával szemben. Ilyen például a ribiszke gépi betakarításának agronómiai feltétele, a sövényyszerű, kis tőtávolságú termőfal elviselése, feltörekvő bokoralkat, könnyű kocsányleválás, a fajták érési sorrendje, vagy a málnánál a gyümölcsök együttérése. A ribiszkefajtáknál differenciált érzékenység mutatkozik a gyomirtószerek iránt. A fentieket összefoglalva a fajta technológia tūrésének nevezhetjük e tulajdonságait. Ezek többsége paraméterekkel meghatározható. Az új technológia fajtával szemben támasztott követelményrendszerének megfelelő fajták hazai nemesítése minden bogyósfajtánál folyamatban van.

Egy új bogyós fajta bevezetése a termesztésbe a keresztezéstől számítva 12–16 év. Ez alatt az idő alatt a mi viszonyaink között is többször változott a fajtával szembeni igény. Ennek ellensúlyozására folyamatos fajtaértékelő és nemesítő munkára van szükség. A honosított fajtákkal esetenként pár évvel lerövidíthető a fajtacseré. Azonban sajnálatos tény, hogy a nemzetközi fajtaoltalom (patentírozás) olyannyira kifejlődött, hogy az utóbbi 7–8 évben málnából, ribizskéből és köszméből alig tudunk modern fajtát beszerezni.

A *ribiszke* fajtaösszetétele sokat javult az utóbbi években. Olyan egymást kölcsönösen termékenyítő feketeribiszke fajták kerültek a termesztésbe, amelyek gépi betakarításra alkalmasak és érési sorrendet képeznek. Ezek a következők: Golubka, Altajszkaja d., Silvergieter F. 59., Wellington XXX., Pamjat Micsurina, Neoszüpajuscasjaszja. A közelmúltban a sorozat gazdagodott az előzetesen elismert Fertődi I. liztharmat ellenálló fajtával, és a nagyobb tételben behozott Junnat szovjet fajtával. Fajtaösszetételünk kielégítő, de a szaporítóanyag ellátás még javításra szorul.

A *pirosribiszke* fajtaösszetétele a legszerencsésebb a bogyósgyümölcsűek között. Pillanatnyilag három nagyhozamú üzemi fajta fut, a korai Jonkheer van Tets, a középérésű 1976-ban előzetesen elismert, gépi betakarításra alkalmas Fertődi hosszúfürtű, és a késői érésű Rondon fajta. Ez utóbbi szaporítóanyag ellátása még nem megoldott. Fajtakísérleteinkben kiemelkedően szerepel a Stephens 9. amerikai fajta is.

Az utóbbi három év külföldi fajtakísérleteiben feltűnően jól szerepeltek a gépi betakarításra nemesített Malling Jet, Ben More, Ben Lomond angol, a Tenah és Tsema holland feketeribiszke fajták. A fenti fajták honosító vizsgálatát megkezdtük.

A *törzsös köszméte* termesztés vezető fajtája a Pallagi óriás, amely minden tekintetben kielégíti az igényeket. Szelektált R. aureum alanya is biztosított. A Szovjetunióban előállított tüskétlen, liztharmat rezisztens fajták bokros művelésre és gépi betakarításra is alkalmasak lennének, azonban eddig nem sikerült beszerezni azokat.

A *málna* gépi betakarításának legnagyobb problémája a gyümölcsök együttérésének javítása. Jelentős előrehaladás várható azoktól a fajtáktól, amelyek hosszabb ideig megtartják jó konzisztenciájukat, így jelentősen növel-

hető az egyidőben leszedhető bogyók aránya. Olyan fajta, amelynek a termése egy menetben, egyidőben takarítható be, a közeljövőben nem várható, azonban ma is vannak olyan hibridjeink és külföldi fajták, amelyeknél a szedések száma jelentősen csökkenthető. A málna gyümölcsei megközelítőleg bazipetális sorrendben, csúcstól az alap felé haladva alakulnak ki és érnek be. Minél nagyobb a fürtönkénti bogyószám, annál jobban elnyúlik az érés. A szedések számának csökkentésére azért két lehetőség van:

- rövidfürtű, kisebb bogyószámú fajták előállítás,
- olyan gyümölcsminőségű fajták nemesítése, amelyek keményebb húsállományuk révén hosszabb ideig épek maradnak, így ritkább szedést igényelnek.

A *Rubus occidentalis* faj származékaiként előállított ún. bíbor málnák hosszabb ideig megóvják kemény konzisztenciájukat, ezért kevesebb szedést igényelnek. Állomásunk több ígéretes fajtajelöltet állított elő ilyen úton. Ezek közül legjobbak a Bernecebaráti Bogyógyümölcsstermesztési Rendszer területén is sikeresen termelt, kemény húsállományú F. 4-es és F. 13-as.

A málna fajtakérdésében gyors változás nem várható. Vezető fajta marad a nagybogyójú Malling Exploit, kisebb mértékben telepítjük a Nagymarosit. A későbbi angol nemesítésből származó Malling Admiral és Malling Orion hazai kísérleteink alapján termőképességben elmaradnak a Malling Exploitól. Hasonló a helyzet a kisebb gyümölcsű, keményebb húsú Malling Jewel fajtával is, így bevezetése a hazai termesztésbe nem indokolt. Ígéretes hazai kísérletek folynak az 1971-ben előállított Glen Clova skót fajtával, amely termőképességben és gyümölcsminőségben is felülmúlja a Malling Exploitot. Kívánatos lenne a M. Delight, Leo, Glen Ajzla, Glen Esk angol fajták gyors beszerzése és kísérletbe állítása.

A *szeder* termesztése területén a Thornfree tuskétlen szeder érdemel figyelmet, amely jó termőképességű, és teleinket is károsodás nélkül elviseli. Előnyös tulajdonságai révén üzemi termesztésre alkalmas.

A *szamóca* fajtaválaszték terén gyors változás nem várható, nem is volna kívánatos. A jelenlegi gyümölcsminőség megfelel az export és feldolgozó ipar igényeinek. Továbbra is szerepel kisebb arányban a Fertődi korai, fő fajtaként a Gorella és Pocahontas, továbbá a Senga Sengana, Rival stb. Ebben az évben sikerült több új külföldi szamócafajtát beszerezni a Findus cég segítségével.

A szamóca gépi szürete olyan fajták nemesítésével lenne megoldható, amelyek tőkocsánya a lombozat fölé emelkedik. Ilyen fajhibridek előállítása folyik az USA-ban, a SZU-ban és az NDK-ban. Ennek végleges megoldásáig a nemesítés célja a hozamemelés mellett a gépi csumázásra alkalmas típusok szelektálása hűtőipari célra.

A fertődi kutatóállomás már több csumázható fajtajelölttel rendelkezik (pl. 83769/19 sz. klón).

Fajtafenntartó nemesítés, vírusmentesítés

A GYDKI fertődi kutatóállomásán 1968-ban kezdődött el a bogyósgyümölcs-fajták fajtafenntartó nemesítése és vírusmentesítése az intézet gyümölcsstermesztési főosztályával közösen kidolgozott program alapján. Az állomás feladata a bogyós szaporítóanyag-termesztéssel kapcsolatban a vírusmentesített kiindulási alapanyag előállítása és átadása a további felszaporítást végző üzemi faiskoláknak, üzemi törzsültetvények létesítése céljából.

A vírusmentesítés a fajtafenntartó nemesítésbe épül be, annak egy részét képezi. A fajtafenntartás célja a fajtaérték hosszú távú megőrzése. A Gyümölcsstermesztési főosztály dolgozta ki a biotesztelési és hőterápiás eljárást. A merisztéma tenyésztés kidolgozásában az állomás is részt vett. Az izolált környezetben felszaporított törzsanyag képezte a központi törzsültetvény anyagát. 1978-ban az ország fémzárolt, vírusmentes szuperelit szaporítóanyag igényét málnából 20, szamócából 75, ribizskéből 90 százalékban tudtuk kielégíteni, míg 1980-ra már valamennyi bogyós fajból 100 százalékra tervezzük. Ezen belül a fajtaösszetételben érvényesül az állami fajtapolitika.

Összességében megállapítható, hogy a gazdaságos bogyósgyümölcs-termesztést megalapozó, korszerűen gépesített, kemizált termesztéstechnológiára alkalmas fajták nemesítése, honosítása és vírusmentes szaporítóanyag előállítása megfelel a várakozásnak, a fajtaváltás üteme a málna esetében kissé vontatott, más bogyósfajoknál jó. Ezt támasztja alá az 1978-ban minősítésre bejelentett újabb 18 fajta, illetve fajtajelölt.